

DOI: <https://doi.org/10.15407/ingedu2020.53.341>
УДК 331.56(477:71):[001.891.3:94]
JEL: N4, N9

Кудласевич О.М., кандидат економічних наук,
старший науковий співробітник відділу економічної історії
ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-2411-9471>
e-mail: okudlasevych@ukr.net

Дідківська Л.В., кандидат економічних наук,
науковий співробітник відділу економічної історії
ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-8384-9293>
e-mail: lesya_home@ukr.net

Степаненко-Липовик Б.В., кандидат економічних наук,
експерт з законодавчих питань,
Міністерство Енергетики провінції Альберта
(Едмонтон, Канада)
e-mail: bohdana.stepanenko-lypovyk@gov.ab.ca

ТРАНСАТЛАНТИЧНА МІГРАЦІЯ УКРАЇНЦІВ: КАНАДСЬКИЙ ФЕНОМЕН¹

У статті представлено результати історико-економічного дослідження трудової міграції українців до Канади. Метою даної публікації є економічний аналіз вітчизняних міграційних потоків до Канади в історичній ретроспективі, характеристика головних сучасних тенденцій розвитку та специфіки формування української діаспори. У процесі дослідження використано історичний, логічний, порівняльний та статистичний методи, а також метод анкетування та системний підхід.

Визначено основні чинники трудової міграції українців до Канади на різних історичних етапах. Доведено, що українські мігранти-

¹ Публікацію підготовлено за результатами виконання НДР «Еволюція зовнішньоекономічних зв'язків України (друга половина XVII – початок XXI ст.)» (№ держреєстрації 0116U004418).

фермери здійснили вагомий вклад у освоєння значних земельних площ Західної Канади, сприяли розвитку промисловості та сільськогосподарства, а емігранти-робітники були безпосередніми учасниками розвитку гірничої промисловості, будівництва доріг, залізниць тощо. Автори встановили, що перша хвиля міграції українців до Канади була здебільшого трудовою еміграцією селян, а у XX ст. домінували політичні причини переселення українців за океан, географія батьківщини переселенців більше не обмежувалася західноукраїнськими землями.

У результаті проведеного аналізу визначено, що новітня хвиля української трансатлантичної еміграції періоду ринкових трансформацій була спричинена насамперед економічними факторами. Внаслідок істотної різниці між рівнем життя, розміром заробітної плати, умовами праці та ведення підприємницької діяльності в Україні та Канаді українці змінювали місце проживання. Особливістю сучасної хвилі еміграції українців до Канади в умовах формування економіки знань є зростання питомої ваги кваліфікованих кадрів у загальній структурі емігрантів.

У результаті проведеного анонімного он-лайн опитування представників діаспори в Канаді автори визначили, що міграційна система Канади забезпечує приплив висококваліфікованої робочої сили та сприяє успішній адаптації переселенців. У статті обґрунтовано, що еміграція українців до Канади є знаковим явищем, що має свою історію та наслідки для обох країн. Автори наголошують у статті на тому, що історія українських емігрантів в суспільно-економічному житті Канади є взірцем успіху. Працелюбство, проактивна громадянська позиція української громади стали одним з чинників економічного поступу Канади. Запропоновано механізм підвищення конкурентних переваг України, який спрямований на здійснення внутрішніх реформ усередині країни. Закцентовано увагу на необхідності розробки та впровадження зваженої превентивної державної міграційної політики.

Ключові слова: Канада, українська діаспора, трансатлантична міграція, трудова міграція, еміграція, онлайн опитування.

Kudlasevych O., Didkivska L., Stepanenko-Lypovyk B.

TRANSATLANTIC MIGRATION OF UKRAINIANS: THE CANADIAN PHENOMENON

The article presents the results of a historical and economic study of labour migration of Ukrainians to Canada since the first wave of mi-

gration. The purpose of the article is a historical and economic analysis of domestic migration flows to Canada, a description of the main current trends and the specifics of the formation of the Ukrainian diaspora. Historical, logical, comparative, questionnaire and statistical methods, system approach are used as research methods.

The main factors of labour migration are identified. It has been proven that Ukrainian migrant farmers made a significant contribution to the development of large areas of Western Canada, contributed to the development of industry and agriculture, and migrant workers were involved in the development of mining, roads and railways and more. The authors found that the first wave of migration of Ukrainians to Canada was largely labour emigration of peasants, and in the twentieth-century political reasons for the resettlement of Ukrainians to Canada prevailed, and the geography of the homeland of the settlers was no longer limited to Western Ukrainian lands.

As a result of the analysis, it was determined that the latest wave of Ukrainian emigration during the period of market transformations was caused primarily by economic factors. It was the result of significant differences in living standards, wages, working conditions, and entrepreneurship in Ukraine and Canada. A feature of the current wave of emigration of Ukrainians to Canada in the formation of the knowledge economy is the growth of the share of qualified personnel in the overall structure of emigrants

As a result of an anonymous online survey of Canadian diaspora representatives, the authors found that Canada's migration system provides an influx of highly skilled labour and facilitates the successful adaptation of migrants. The article substantiates that the emigration of Ukrainians to Canada is a powerful phenomenon that has its history and consequences for both countries. The authors emphasized in the article that the history of Ukrainian emigrants in the socio-economic life of Canada is a model of success. Hard work and a proactive civic stance in the Ukrainian community have been a factor in Canada's economic progress. The mechanism of increase of competitive advantages of Ukraine which is directed on the realization of internal reforms in the country is offered. Emphasis is placed on the need to develop and implement a balanced preventive state migration policy.

Keywords: *Canada, Ukrainian diaspora, transatlantic migration, labour migration, emigration, online survey.*

Постановка проблеми. Історія української громади Канади є невід'ємною частиною вітчизняної історії не тільки через те, що українські канадці є представниками нашої нації у світі. Передую-

сім це взірць успіху, адже тернистий шлях виживання перших українських емігрантів завдяки працелюбності та наполегливості, проактивній громадянській позиції увінчався економічним поступом Канади, а національно свідомо українська спільнота сформувала позитивний національний імідж та стала на сьогодні однією з найвпливовіших громад Канади. Серед її представників – яскрава плеяда політичних і громадських діячів, вчених і авторитетних фахівців у різних галузях економіки. Етнічні українці Канади ніколи не були байдужими до проблем своєї Батьківщини, любіювали її інтереси у світовому співтоваристві, брали активну участь у заходах, що сприяли відновленню державного суверенітету України, у відстоюванні її як суверенного члена світового співтовариства, докладали чимало зусиль щодо поглиблення економічних та урізноманітнення культурних взаємозв'язків між країнами, зберігали та примножували національні традиції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями міграції до Канади українців займалися Б. Винар, І. Витанович, І. Крип'якевич та ін. З часу здобуття Україною незалежності в науковому середовищі постійно зростає інтерес до вітчизняної економічної історії в цілому та історії міграції зокрема. Над проблемою дослідження особливостей міграції українців до Канади у вітчизняній науці та в діаспорі працювало чимало вчених. Так, політичні, соціально-економічні мотиви еміграції українців, опис українських етнічних груп, що охоплює всі етапи в історії переселень, висвітлені у розвідках Б. Лановика, М. Траф'яка, Р. Матейка [13; 6]. Фундаментальними дослідженнями еміграції українців до Канади займалися вчені діаспори. Зокрема, М. Марунчак розкрив становище українців у міжвоєнний період на Батьківщині, їхні мотиви до виїзду, низку імміграційних законодавчих актів, діяльність допомогових товариств при виїзді українців за кордон [10; 11; 17]. М. Боровик у своїх дослідженнях встановив причини еміграції, характер, склад, місця розселення переселенців у Канаді [1; 2]. Аналіз ставлення уряду Канади до українських емігрантів міжвоєнного періоду, характер еміграції представлено в науковому доробку О. Мартиновича [17; 18]. Однак наразі відсутні дослідження, що прослідковують еволюцію міграції українців до Канади від витоків та до сьогодення, виявляють причини, загальні тенденції та економічні наслідки цього тривалого історичного процесу.

Метою статті є історико-економічний аналіз вітчизняних міграційних потоків до Канади, характеристика головних сучасних тенденцій розвитку та специфіки формування української діаспори.

Виклад основного змісту та результатів дослідження. Трудова трансатлантична еміграція українців, підданих Австро-Угорської імперії, була започаткована ще в другій половині XIX ст. передусім через складні економічні умови на Батьківщині (аграрне перенаселення, хронічне малоземелля в умовах юридичного звільнення селян від кріпосництва, високі податки, правова дискримінація, масове зубожіння та низький рівень життя, висока смертність тощо). Водночас еміграційна активність українців в умовах формування індустріальної цивілізації становила частину світового міграційного процесу, що поширився на зламі XIX–XX ст. і став можливим завдяки великим географічним відкриттям та прискоренню технічного прогресу [4, с. 145]. Так, перші українські емігранти з'явилися у Північній Америці у 1877 р. із Закарпаття, згодом почали емігрувати до США й українці Галичини, Лемківщини, Буковини з метою отримати роботу на вугільних шахтах та металургійних заводах, у ткацькій та швейній промисловості. Переселенці були активно задіяні у сільському господарстві, будівництві, прокладанні залізниць та шляхів, видобутку золота, срібла, олова.

Зазвичай техніки безпеки на виробничих об'єктах не дотримувалися, внаслідок чого частими були аварії, травматизм або загибель робітників. Яскраво вираженою була дискримінація працівників-іммігрантів, їх ошукували при нормуванні та оплаті праці. Якщо американські робітники отримували 4–4,5 долари за 9-годинний робочий день, то українці мали 1,2–2,5 долари за свою каторжну працю [7, с. 25]. Крім того, значна частка піддавстрійських селян мігрувала до Латинської Америки, де вони займалися переважно сільським господарством, у тому числі вирощували тютюн, каву та зернові, але й були задіяні у промисловому виробництві. Зокрема переїздили до Бразилії (з середини 1890-х років) та Аргентини (з 1897 р.).

З початку 1890-х років економічне становище українців в Австро-Угорській імперії лише погіршувалося, відповідно трансатлантична еміграція набирала обертів (у деяких сільських районах виїхало до 14% населення [16, с. 134]). Але й в еміграції переселенців чекали неабиякі випробування, тому прогресивні

українські громадські діячі (І. Франко, Й. Олеськів та ін.) вирішили переорієнтувати еміграційний потік до Канади, де було багато вільних земель, а клімат був подібним до українського. Крім того, вже відомі були канадські піонери з Галичини І. Пилипов та В. Єлиняк (родом з с. Небилова Калуського повіту), що 1891 р. прибули до Канади та згодом придбали землю у провінції Альберта, а 1893 р. забрали свої сім'ї з України, а також загітували земляків до переїзду. Відтак з'явилися компактні поселення українців спочатку у провінції Альберта (1894 р.), згодом Манітоба, а також Саскачеван (1896 р.) та ін.

Влітку 1895 р. Й. Олеськів та І. Дорундяк за власний кошт відправилися в Канаду, де вивчали кліматичні умови та стан земель на півдні країни, побували в місцях поселення українських емігрантів, зустрічалися з урядовцями. Результатом поїздки була конференція у Львові (14 листопада 1895 р.), на якій Й. Олеськів виклав емігрантську стратегію, а також з'явилася низка його статей в газеті «Діло» («Корінь лиха еміграційного», «Рай бразилійський» та ін.). Він ініціював організацію комітету з питань еміграції, що консультував селян, відстоював їхні права. Більше того, взимку він направив першу групу емігрантів до Канади під опікою свого брата Володимира. І хоча новоприбулим було дуже скрутно через невідповідну пору року для сільськогосподарського виробництва, відтоді переселення українців до цієї країни набуло масового характеру, що сприяло економічному піднесенню Канади. Оскільки діяльність Й. Олеськіва та його однодумців розгорнулася переважно на Галичині, то й частка емігрантів-галичан до Канади значно переважала кількість переселенців з інших історико-географічних регіонів (рис. 1).

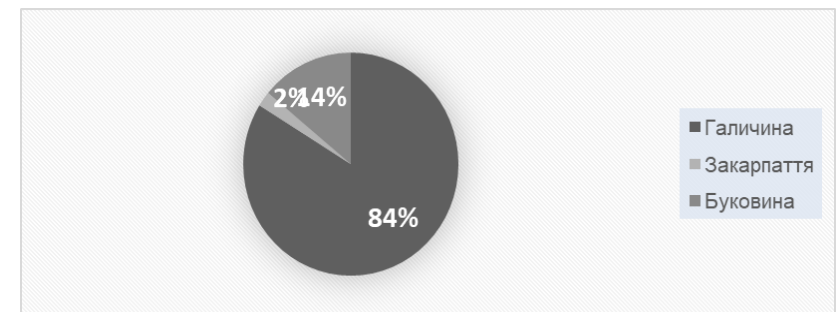

Рис. 1. Частка українців, що емігрували до Канади з різних історико-географічних регіонів з 01.07.1900 по 31.03.1909 рр., % [15, с. 611]

Бажання українців виїхати саме до Канади пояснюється тим, що найчисельнішою групою серед емігрантів були передусім селяни, які найбільше прагнули придбати земельну ділянку для сільськогосподарського обробітку – гомстед (надавалася з державних земельних фондів на пільгових умовах у Канаді тим, хто бажав вести фермерське господарство). У період інтенсивної слов'янської еміграції до Канади, зокрема внаслідок природного тяжіння західноукраїнського селянина до землі, в 1900–1906 рр. кількість заявок на гомстед зросла на 500% [19, с. 246]. Відповідно українці осідали в безлюдній частині Західної Канади, де одержували гомстеди, зазвичай у лісистій чи кам'янистій місцевості. Обробіток такої землі потребував не лише каторжної праці, а й відповідного реманенту, худоби, що спонукало їх до найми-тування, боргів та сезонної праці в містах. Ускладнювалось ведення сільськогосподарського виробництва й суттєвою віддаленістю новоотриманих земель від ринків збуту та постачання, а також один від одного. Фермери недоотримували чесно зароблені доходи через фірми-посередники, які скуповували їхню продукцію за низькими цінами. Тому на початку ХХ ст. фермери почали об'єднуватися в кооперативні організації, передусім для збуту сільськогосподарської продукції, що підвищували їхню конкурентоспроможність на ринку. Серед найвідоміших – «Міжпровінціальна рада хліборобських та фермерських товариств» (1907), «Об'єднані фермери Альберти» (1909) та інші [5, с. 314–316].

Побутові умови українців-іммігрантів теж були непрості, проживали вони спочатку в землянках, а згодом будували свої житла, утворювали поселення з церквою, школою, поштою, читальнею тощо. Так виникли українські селища у Канаді, де свято зберігалися національні традиції – і в особливостях будівництва житла, і в декоративно-ужитковому мистецтві (меблі, посуд, одяг). Свідченням цього є дописи в тогочасних канадських газетах: «Українські колоністи дістали дикий і запущений край, а зробили з нього живу землю своєю працею, невибагливістю і старанністю. Вони теж відомі з вирощення городини і мають найкращі культури. Соціально розвиваються українці жваво, приймаючи від сусідів звичаї і ідеї та закладаючи усюди школи, де їх діти швидко і проворно учаться... Зарібки обертаються в них на користь краю так, що довкола їх осель процвітає торгівля, а купці висловлюються з великою пошаною про їхню чесність у веденні

інтересів. Учаться також пильно по-англійськи і піддаються радо місцевим законам і приписам» [8, с. 13].

Канадський уряд також був зацікавлений в іммігрантах, оскільки у той період відбувався інтенсивний розвиток всіх галузей економіки та індустріалізація в країні, що потребувало великої кількості робочої сили. Природний приріст нечисленного корінного населення не міг задовольнити цієї потреби, тому в 1894 р. канадський парламент зняв офіційні обмеження на імміграцію іноземців. Ліберальний уряд В. Лор'є, що прийшов до влади в 1895 р., запровадив систему спеціальних заходів для заохочення східноєвропейських емігрантів до переселення в Канаду. До реалізації цієї програми особливо доклався К. Сифтон, завдяки його активній діяльності (широка рекламна кампанія, заохочувальна програма для корабельних та промислових організацій, мережа урядових уповноважених – спеціальних агентів, а також інших фінансово зацікавлених осіб) значна частка емігрантів зробили вибір на користь Канади, а не США, як у попередні роки. Еміграційні агенти пароплавних та промислових компаній поширювали листівки, змальовуючи принагідні умови переїзду та поселення на нових землях, обіцяли селянам можливість безкоштовного отримання землі, добру платню у промисловому та сільськогосподарському виробництві. Агенти компаній конкурували між собою, адже були зацікавлені у збільшенні кількості емігрантів, бо отримували дохід за кожного завербованого (близько 5 доларів за дорослого і більше 2 доларів за дитину) [15, с. 608]. При цьому умови перевезення через океан більшості західноукраїнських селян були вкрай неприпустимі. І навіть прибуття до Канади не гарантувало емігрантам вільний доступ у країну, адже необхідно було пред'явити 25 доларів та пройти урядові опитування, а також ретельний лікарський огляд, внаслідок чого значна частина українців змушена була повертатися на Батьківщину, іноді розлучаючись із сім'єю [14, с. 113].

За офіційними даними канадського департаменту імміграції з 1896 р. по 1914 р. було зафіксовано 170 тис. українців-іммігрантів в Канаді [20, с. 41]. І далеко не кожному вдалося стати омріяним фермером, значна частка українців була задіяна на каторжних роботах у залізничному будівництві, вугільній та лісовій промисловості. Робочий день на будівництві залізниці тривав 10–12 годин, оплата праці була погодинною, тому працівники прагнули отримати додаткові робочі години, що забезпечувало

їх 24–30 доларами на місяць [9, с. 35]. Ще гірші умови для роботи були на шахтах, де робочий день тривав 16 годин, а з обіцяних 100 доларів платили близько 40. З початку 1900-х років українці в Канаді виборювали свої права та справедливу оплату праці, об'єднуючись в профспілки. Один з перших масових страйків українських емігрантів відбувся в 1906 р. під проводом Західної федерації шахтарів. Економічна криза, що розпочалася в Канаді в 1908 р., лише погіршила непросте життя робітників і посилила їхні протестні настрої. У 1909–1910 рр. відбувся масштабний страйк робітників-вугільників у провінціях Альберта і Британська Колумбія. Якщо на перших порах такі виступи робітників були ізольовані, зокрема і за масштабами, і за галузями виробництва, і за національною ознакою, то в подальшому профспілковий рух став масовим і результативним.

Водночас уже в перші десятиріччя ХХ ст. у Канаді були й можливі українці-емігранти, власники магазинів, складів, парових млинів. Найвідоміші з них – П. Рудик, Ф. Фаріон, Г. Олійник, В. Карпець та інші. Українські підприємці об'єднувалися у спілки «Руська народна торгівля», «Жеребко і Турченко» тощо, що сприяли нагромадженню їхніх капіталів та посиленню конкурентоспроможності на канадському ринку.

Перша світова війна суттєво поглибила економічні проблеми українських емігрантів, оскільки зросли темпи інфляції та рівень безробіття, збільшилися ставки податків у зв'язку з потребами воєнного часу та підвищилися ціни на споживчі продукти. Складні умови життя штовхали українців в еміграції до об'єднання в спілки (професійні для робітників та фермерські для селян) для виборювання своїх прав та свобод, покращення власного добробуту. Однак найгірше велося тим українцям-емігрантам, що потрапили до концентраційних таборів як представники «ворожих країн» (в 1914–1920 рр. інтерновано 8579 чол., з них 3138 вважалися «військовополоненими», решта – цивільними, в тому числі жінки та діти). В 1916 р. частину інтернованих відпустили для роботи на фермах [13, с. 52–54], інші були ув'язнені до 1920 р. Через голод, інфекційні хвороби, каторжну працю чимало з них загинули.

Втім далека Канада манила українців і в наступні історичні періоди. Чергова хвиля еміграції українців була спричинена не лише економічними чинниками, мала й політичний характер (пов'язана з ліквідацією Української Народної Республіки та За-

хідноукраїнської Народної Республіки). Серед емігрантів найчисельнішу групу, як і в попередній період, становили селяни, хоча більшості з них довелося влаштуватися в містах, оскільки ціна на землю на той момент не була для них доступною. Водночас суттєво зросла частка інтелігенції (громадсько-політичні діячі, працівники адміністрацій УНР і ЗУНР, вчені та діячі культурно-просвітницької сфери). Загалом до Канади у той період емігрувало близько 68 тисяч українців переважно з Галичини (48 тис. чол.), Волині та Західного Полісся (3 тис. чол.), із Закарпаття (6 тис. чол.) і Буковини (11 тис. чол.) [12, с. 279].

Внаслідок Другої світової війни українці знову змушені були шукати політичний притулок в інших країнах, зокрема і в Канаді (близько 37 тис.). Україна в котрий раз втратила прогресивну, економічно активну частину суспільства. Натомість їхній інтелект та праця прислужилися іншій державі та покращили імідж української імміграції не лише в Канаді, але й в усьому світі. Інтелектуальна еліта в еміграції доклала багато зусиль для розвитку науки у різних сферах, проявила себе в урядових і бізнесових структурах.

Сучасна хвиля міграції українців до Канади розпочалася з переселення громадян Польщі українського походження ще з 1980-х років і триває до тепер. Розпад СРСР лише посилив міграційні настрої українців. У 1991–2001 рр. до Канади прибуло до 20 тис. українських громадян, причому, на відміну від попередніх періодів, половина з них – з центральної або східної України.

Офіційна статистична інформація про сучасну еміграцію українців, в тому числі й до Канади, не завжди є об'єктивною. Більше того, на жаль, наша країна мало опікується українцями, що проживають за кордоном. Тому збір інформації щодо канадських українців ми вирішили здійснити шляхом проведення вибіркового анонімного онлайн опитування представників української діаспори в Канаді. Саме вибіркоче спостереження дає можливість зробити висновок про всю сукупність одиниць при обстеженні тільки її частини. З усіх видів несущільного спостереження головним є вибіркоче спостереження, оскільки тільки результати цього спостереження уможливають науково-обґрунтовано і з необхідною вірогідністю поширити дані, одержані по частині сукупності на всю сукупність.

Так, в опитуванні взяли участь 114 осіб. Серед них 68,4% – жінки, 31,6% – чоловіки. За віковими групами значну частину міг-

рантів становлять особи віком від 30 до 60 років – 85% та молодь віком до 30 років – 9,7% (див. рис. 2). Наші респонденти до переїзду в Канаду проживали в різних областях України.

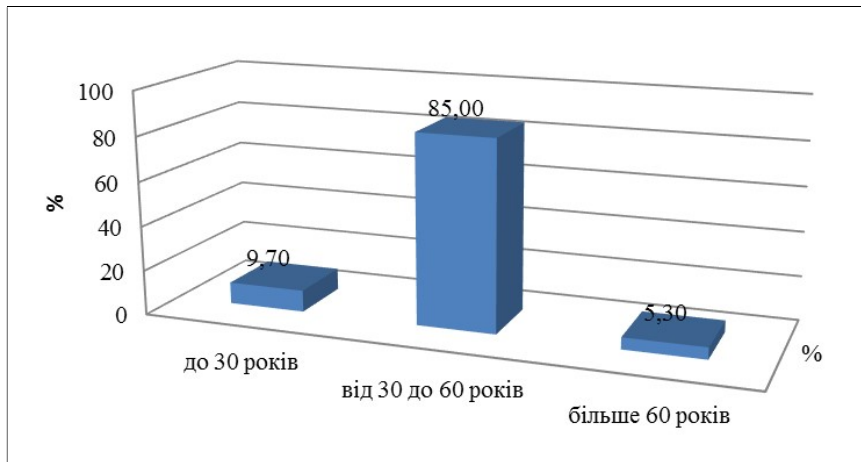

Рис. 2. Розподіл респондентів за віком, %

Серед опитуваних 90% респондентів є емігрантами у першому поколінні, 6,4% – проживають в Канаді, бо до цієї країни переїхали їхні батьки, а 3,6% – емігранти в третьому поколінні. Переважна більшість респондентів вважають себе адаптованими до канадського соціуму (85,7%). Матеріали досліджень дають підстави стверджувати про те, що мігранти активно включені в діяльність громадських та релігійних організацій (56,1%).

Виходячи з даних опитування, внаслідок еміграції наших співвітчизників до Канади Україна втрачає висококваліфікованих фахівців, оскільки більшість респондентів мають вищу освіту (83%), а деякі з них – навіть науковий ступінь (11,6%). Причому 72% опитуваних відповіли, що здобули вищу освіту в Україні та лише 7% – у Канаді. Цікаво, що 21% українських канадців навчалися в обох країнах, що свідчить про їхню активну життєву позицію та високий інтелектуальний і економічний потенціал. Половина тих, хто отримав освіту в Україні, навчалися за кошти державного бюджету (50%). Власні кошти на освіту витратили 42%, за рахунок стипендії вчилися 6% та за рахунок грантів – 2%. І проблема не лише в тому, що Україна витратила гроші на освіту українців, що прислужилися іншій державі. Гірше, що 37% опита-

них не працюють відповідно до отриманої кваліфікації і в Канаді. Фахові знання застосовують лише 32% опитаних, опосередковано пов'язані з освітою – 30%, ще в процесі здобуття освіти – 1%.

Проведене опитування демонструє, що українці в Канаді задіяні в різноманітних сферах, а саме: 17,4% – наука чи освіта, 9,2% – у виробництві, 21,1% – в сфері обслуговування, 10,1% – в сфері торгівлі, 3,7% – займаються домогосподарством, 1,8% – зайняті в сільському господарстві, 36,7% – дали іншу відповідь (рис. 3). Причому основною формою ділової активності серед опитаних канадських українців є наймана праця (69,4%). Власним або сімейним бізнесом займаються лише 18% респондентів.

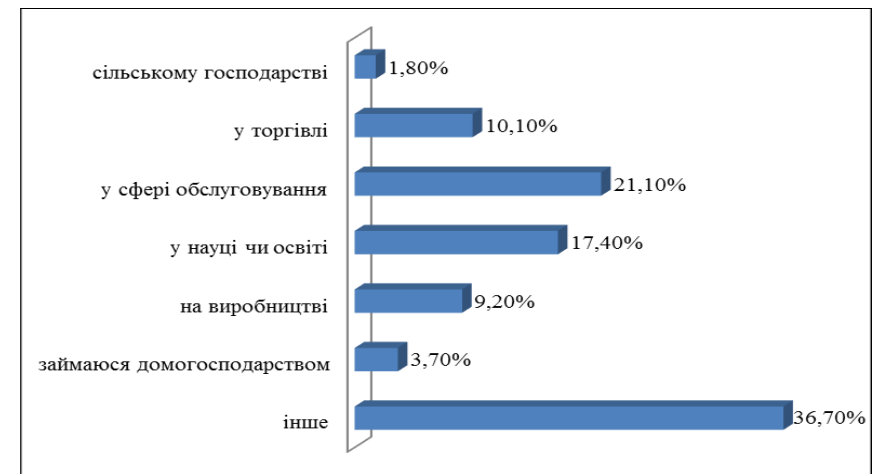

Рис. 3. Розподіл респондентів відповідно до запитання «Якщо працюєте, то де?», %

Серед основних причин еміграції опитувані виокремлюють такі: порушення прав і свобод громадян, відчуття незахищеності у власній країні (29%), вага різниці в оплаті праці на Батьківщині та в еміграції (20%), відсутність перспектив для професійної реалізації в Україні (21%), інша відповідь (одруження, родинні причини, російсько-українська війна, корупція, навчання тощо) – 30% (рис. 4).

Деякі сучасні дослідники вважають, що одним із вагомих позитивних наслідків еміграції українців є збільшення валютних надходжень в Україну за рахунок грошових переказів. І дійсно наші

респонденти підтверджують, що надають фінансову підтримку членам родини, які залишилися на Батьківщині (рис. 5).

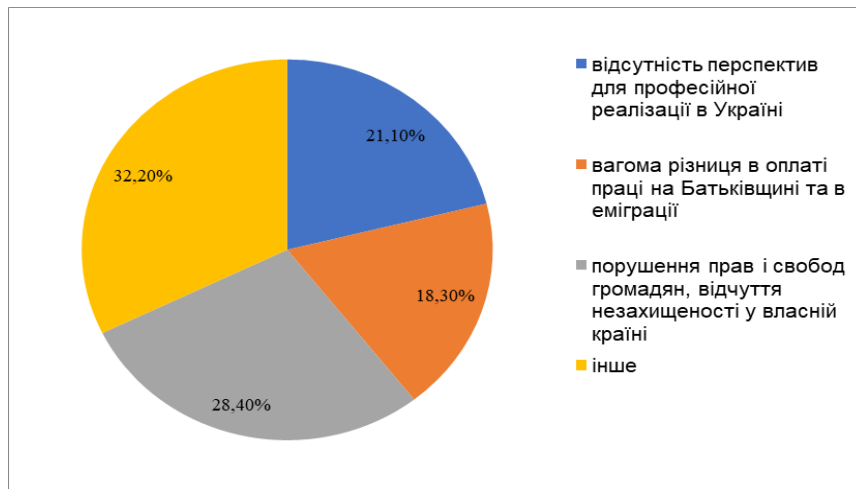

Рис. 4. Основні причини еміграції українців до Канади, %

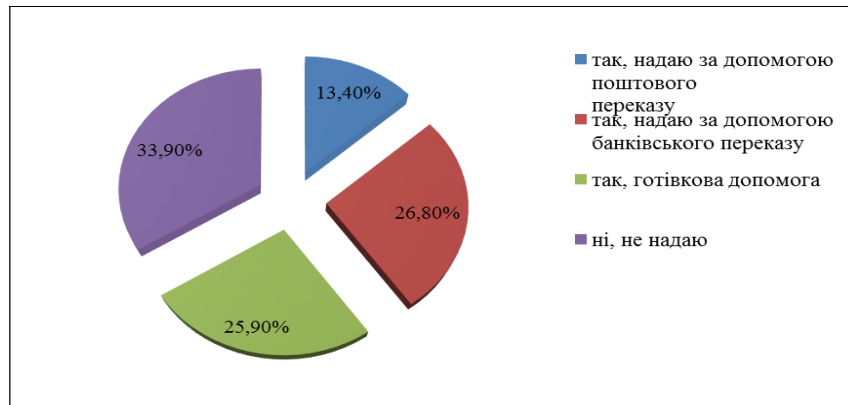

Рис. 5. Фінансова підтримка членів родини, які залишилися в Україні, %

Очевидно, що перекази від трудових мігрантів допомагають зменшувати показники бідності, дозволяють родичам фінансувати поточне споживання, навчання дітей, медичні послуги, купівлю чи побудову житла, відкриття власного бізнесу (рис. 6). Дослідження міграційного капіталу в контексті залучення до економі-

ки країни сьогодні має велике значення для України. Основне завдання влади – ефективно реалізувати шляхи залучення цих коштів. Як приклад, можна скористатися досвідом інших країн, зокрема Мексики, Індії, Ізраїлю.

Рис. 6. Цільовий розподіл фінансової допомоги емігрантів родичам в Україні, %

Однак, на наш погляд, суспільні втрати від еміграції значно перевищують згадані позитиви. Велика кількість українців, які працюють за кордоном, зокрема і в Канаді, свідчить про те, що «країни, які розвиваються, розмінюють свій найцінніший людський капітал на грошові перекази. Найгірше в цьому те, що країна втрачає критично важливу для свого розвитку здатність розбудовувати власні інституції, виступати повноцінним гравцем на світових ринках наукомістких ділових послуг і високотехнологічної продукції» [3, с. 74].

Безумовно позитивним є те, що українські емігранти підтримують зв'язок з Україною, співпрацюють з колишніми колегами, беруть участь в спільних проектах (43,2%). Однак для багатьох канадських українців зв'язки з Україною поступово втрачаються (56,5%). На наш погляд, для запобігання такій ситуації необхідна реалізація державної програми підтримки контактів з українськими емігрантами. Можливо, успішна її реалізація могла б сприяти

поверненню частини переселенців на Батьківщину, однак сьогодні такі настрої серед мігрантів достатньо песимістичні (рис. 7). Опитувані вказали, що може вплинути на їхнє позитивне рішення щодо повернення на Батьківщину, серед них: перспективи для професійної реалізації – 2%, родинні обставини – 5%, можливість вести бізнес – 2%, поліпшення політичної ситуації – 18%, соціально-економічна стабільність – 25,5%. Однак 45% вважають, що вже ніщо не вплине на рішення повернутися на Батьківщину, вони назавжди змінили місце проживання. Лише 1,4% респондентів мають в перспективі плани щодо повернення в Україну.

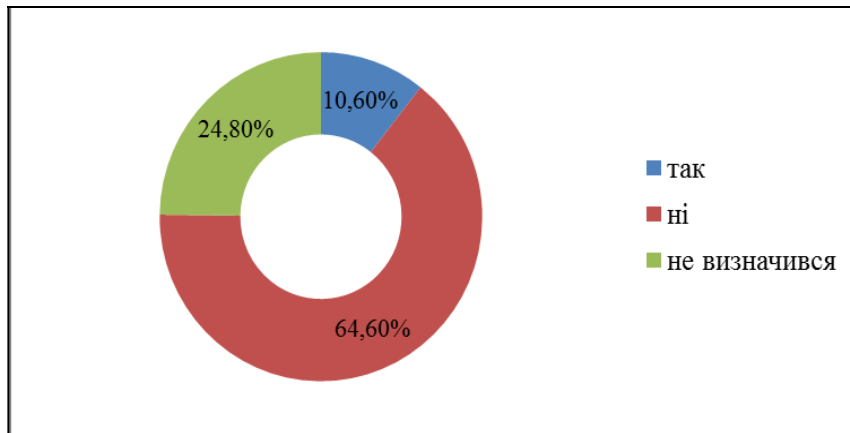

Рис. 7. Розподіл відповідей респондентів на запитання «Плануєте повертатися в Україну?», %

Респонденти на запитання «Чи є родичі в Україні, які мають намір виїхати за кордон?» дали відповідь: так – 46%, ні – 22,1%, мені про це невідомо – 31,9%. Відповідаючи на питання: «Що може вплинути на імміграційне рішення Ваших родичів?» відповіді тотожні з власною позицією щодо повернення на Батьківщину.

У Канаді достатньо чисельною є діаспорна спільнота українців, що сформувалася на основі ще попередніх еміграційних хвиль. Переважна більшість респондентів, відповідаючи на питання: «Які заходи, що пов'язані з діяльністю української громади у Вашому регіоні, Ви відвідуєте?» відповіли, що відвідують заходи, які організовує церква, культурні заходи (Шевченківські концерти, святкування Дня Незалежності України та інших важ-

ливих дат в українській історії, концерти, фестивалі, ярмарки), активно відзиваються на політичні та волонтерські ініціативи на підтримку України, а також залучені до освітніх заходів, що проводить українська школа в Канаді. Сама практика культурного дозвілля стала доброю традицією і допомагала й допомагає єднанню українців на чужині. Лише 16% опитаних не відвідують жодних заходів, ініційованих українською діаспорою.

Історично так склалося, що між Україною та Канадою існує давній та тісний зв'язок, близько 3,5% жителів Канади мають українське походження. Українці в житті Канади завжди відігравали помітну роль. Так, доречно згадати Ярослава-Богдана Рудницького (1910–1995 рр.) – україно-канадського славіста, мовознавця; Лео Мола (1915–2009 рр.) – скульптора, художника; Петра Яцика (1921–2001 рр.) – підприємця та мецената; Альберта Бандуру (1925 р.н.) – вченого-психолога, викладача; Джона Сопілку (1922–1997 рр.) – юриста, адвоката; Романа Гнатишина (1934–2002 рр.) – політика, державного діяча; Роберту Лінн Бондар (1945 р.н.) – першу канадську жінку-космонавта; Юджина Мельника (1959 р.н.) – бізнесмена, мецената; Вейна Грецькі (1961 р.н.) – хокеїста, найкращого бомбардира за всю історію НХЛ; Кетрін Винник (1977 р.н.) – телеведучу й акторку та багатьох інших.

Висновки. Еміграція українців до Канади є потужним явищем, що має свою історію та наслідки для обох країн. За причинами та характером трудова міграція є вагомим складовим елементом переселення українців. У кінці XIX – на початку XX ст. серед емігрантів-українців до Канади переважали селяни. Основними чинниками трудової міграції були соціально-економічні (малоземелля українських селян, масове зубожіння та низький рівень життя) й інноваційно-інфраструктурні (розвиток новітніх засобів сполучення та великі географічні відкриття) чинники, а також зохочувальна до переселення політика Канади. Українські емігранти-фермери ціною тяжкої праці в умовах економічної та політичної дискримінації зробили великий вклад у освоєння значних земельних площ Західної Канади, сприяли розвитку промисловості та сільського господарства, а емігранти-робітники були безпосередніми учасниками розвитку гірничої промисловості, будівництва доріг та залізниць тощо. Непрості економічні умови, в яких опинилися українці в Канаді, штовхали їх до об'єднання в проф-

спілки та фермерські асоціації для виборювання своїх прав та свобод, покращення власного добробуту.

У ХХ ст., поряд з економічними, посилювалися політичні причини переселення українців (не лише селян, але й інших соціальних груп) до Канади. Розширилася географія батьківщини переселенців – вона більше не обмежувалася західноукраїнськими землями.

Особливістю сучасної хвилі еміграції українців до Канади є зростання частки кваліфікованих фахівців, інтелектуалів та перспективної молоді у загальній структурі емігрантів. Найбільше занепокоєння викликає посилення в останні роки відтоку з України високоосвічених талановитих громадян з активною життєвою позицією та високим потенціалом ділової креативності – перспективних носіїв інноваційної складової національного підприємництва. Об'єктивно це пов'язано з новими параметрами глобального економічного простору, з постанням інформаційного суспільства та зміною місця людини в постіндустріальній, інноваційній економіці. Освічена, творча, активна особистість є не ресурсом, а рушійною силою сучасного економічного розвитку, яка потребує інтелектуальної свободи і відповідного інституційного й матеріального середовища, здатного її забезпечити.

Проведене дослідження показує, що розвинені країни, зокрема й Канада, приваблюють українців насамперед можливістю реалізувати свій професійний, творчий, інтелектуальний потенціал завдяки потужному стартап-клімату, стабільним заробіткам, системі соціального захисту. Інклюзивне суспільство з розвинутою інфраструктурою та високою культурою менеджменту створює умови не лише для натхненної праці, а й для якісного відпочинку й відновлення творчих сил особистості. В Україні ж, на думку опитаних, цьому заважає, крім відсутності зазначених умов, економічна нестабільність, брак державної підтримки соціальної сфери, регіональні диспропорції розвитку, профанація або саботування реформ, корупція, порушення прав людини. Чинна у північноамериканській країні міграційна система забезпечує приплив висококваліфікованої робочої сили та дозволяє уникати проблем з соціалізацією.

Реалії сьогодення змушують українців шукати гідну роботу, умови життя та стабільне майбутнє за межами нашої країни. Виходячи з результатів проведеного анонімного онлайн опитування представників діаспори в Канаді, можна зробити висновок, що

наслідки міграції висококваліфікованих кадрів є значною проблемою для України. У підготовку молодих, активних, кваліфікованих спеціалістів вкладено значні кошти, але цей потенціал стає надбанням інших країн. Кожна держава проводить свою міграційну політику, що є важливою характеристикою її національного суверенітету. Враховуючи зростаючу значущість економічних знань, конкуренція між країнами в залученні та утриманні кваліфікованих кадрів посилюється.

У короткостроковій перспективі міграція має навіть позитивні наслідки: скорочення безробіття, підвищення рівня доходів і покращення добробуту родин за рахунок грошових переказів із-за кордону, поява джерела іноземної валюти в державі, залучення мігрантами вітчизняних вчених та висококваліфікованих працівників до міжнародних наукових та бізнесових проектів, передача сучасних знань, навичок і технологій колишнім співвітчизникам, поширення інформації про країну походження у світі, посилення її авторитету завдяки активній громадській роботі діаспор. Однак внаслідок міграції у довгостроковій перспективі накопичується низка системних проблем, здатних негативно впливати на національну безпеку, оскільки поглиблюється демографічна криза, зменшується кількість кваліфікованих спеціалістів, зростають втрати перспективної здібної молоді, посилюється фіскальне навантаження на працездатне населення та погіршується якість соціальних програм, втрачається вітчизняний інтелектуальний потенціал для продукування та впровадження інновацій і високих технологій, знижуються можливості щодо сталого економічного розвитку країни.

Підсумовуючи, можна сказати, що Україна як держава має розробити стратегію і механізми підвищення своєї міжнародної конкурентоспроможності, зокрема й на глобальному ринку праці. З метою збереження та примноження інтелектуального потенціалу України слід розробити та впровадити зважену превентивну державну міграційну політику.

1. Боровик М. Століття українського поселення в Канаді (1891–1991). Монреаль; Оттава: Українська Могилянсько-Мазепинська академія наук (УММАН), 1991. 485 с.
2. Боровик М. Українсько-канадська преса та її значення для української меншини в Канаді. Мюнхен: Український вільний університет, 1977. 341 с.

3. Дідківська Л.В. Причини і наслідки інтелектуальної міграції в Україні. *Економіка України*. 2020. № 3(700). С. 65–76. doi: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2020.03.065>.
4. Дідківська Л.В. Міграція українців на доіндустріальному етапі суспільного розвитку. *Історія народного господарства та економічної думки України*. 2019. Вип. 52. С. 138–154. doi: <https://doi.org/10.15407/eip2019.52.138>.
5. Ілюстрований робітничо-фермерський календар на переступний рік 1928. Вінніпег: Робітничо-фермерське видавниче товариство, 1928. 371 с.
6. Історія української еміграції: навчальний посібник / за ред. Б.Д. Лановика. Київ: Вища школа, 1997. 520 с.
7. Корольов В. Українці в Америці. Київ: Просвіта, 1909. 109 с.
8. Кучерук В., Яворівський З. З його порад почалася еміграція до Канади. До 150-ліття від дня народження Йосипа Олеськова. *Свобода*. 2010. № 5. С. 13.
9. Леськів Ф. Піонерське життя в Канаді. Спомини й оповідання. Саскатун, 1953. 104 с.
10. Марунчак М.Г. Історія українців Канади. Т. 2. Вінніпег: накладом Української вільної академії наук в Канаді, 1991. 512 с.
11. Марунчак М.Г. Студії до історії українців Канади. Т. 5: Розвідки та документи міжвоєнної доби. Вінніпег: Українська вільна академія наук, 1973–1980. 299 с.
12. Українська еміграція: від минувшини до сьогодення / [Б.Д. Лановик, М.В. Траф'як, Р.М. Матейко та ін.]; за ред. Б.Д. Лановика. Тернопіль: Чарівниця, 1999. 511 с.
13. Українські канадці в історичних зв'язках із землею батьків: до 100-річчя прибуття перших українських поселенців до Канади: збірник / [авт. кол.: А.М. Шлепаков та ін.]. Київ: Дніпро, 1990. 231 с.
14. Шлепаков А.М. Українська трудова еміграція в США та Канаді (кінець XIX – початок XX ст.). Київ: Видавництво Академії наук Української РСР, 1960. 199 с.
15. Abstracts of Reports of the Immigration Commission (in two volumes: vol. II). Washington: Government Printing Office, 1911. 900 p.
16. Balch E. Our Slavic Fellow Citizens. New York, 1910. 536 p.
17. Martynowych O.T. The Ukrainian bloc settlement in East Central Alberta, 1890–1930: a history. Edmonton: Alberta culture, 1985. 421 p.
18. Martynowych O.T., Kazymyra N. Political activity in Western Canada, 1896–1923. A heritage in transition: essays in the history

- of Ukrainians in Canada / Ed. by M. Lupul. Toronto: published by McClelland and Stewart, Ltd., 1982. P. 85–107.
19. Wittke C. A History of Canada. New York, 1928. 397 p.
20. Young C. The Ukrainian Canadians. Toronto, 1931. 327 p.

References

1. Borovyk, M. (1991). Century of Ukrainian settlement in Canada (1891-1991). Montreal; Ottawa: Ukrainian Mohyla-Mazepa Academy of Sciences (UMMAN) [in Ukrainian].
2. Borovyk, M. (1977). Ukrainian-Canadian press and its significance for the Ukrainian minority in Canada. Munich: Ukrainskyi vilnyi universytet [in Ukrainian].
3. Didkivska, L.V. (2020). Causes and consequences of intellectual migration in Ukraine. *Ekonomika Ukrayiny - Economy of Ukraine*, 3 (700), 65-76. doi: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2020.03.065> [in Ukrainian].
4. Didkivska, L.V. (2019). Migration of Ukrainians at the pre-industrial stage of social development. *Istoriya narodnoho hospodarstva ta ekonomichnoi dumky Ukrayiny - History of economics and economic thought of Ukraine*, 52, 138-154. doi: <https://doi.org/10.15407/eip2019.52.138> [in Ukrainian].
5. Illustrated Workers and Farmers Calendar for the Leap Year 1928. (1928). Winnipeg: Robitnycho-fermerske vydavnyche tovarystvo [in Ukrainian].
6. History of Ukrainian emigration: a textbook (1997) / ed. B.D. Lanovica. Kyiv: Vyshcha shkola [in Ukrainian].
7. Korol'ov, V. (1909). Ukrainians in America. Kyiv: Prosvita [in Ukrainian].
8. Kucheruk, V., Yavorivskyi, Z. (January 29, 2010). From his advice began emigration to Canada. To the 150th anniversary of the birth of Joseph Oleskov. *Svoboda - Freedom*, 5, 13 [in Ukrainian].
9. Leskiv, F. (1953). Pioneer life in Canada. Memories and stories. Saskatoon [in Ukrainian].
10. Marunchak, M.G. (1991). History of Ukrainians in Canada. Vol. 2. Winnipeg: published by the Ukrainian Free Academy of Sciences in Canada [in Ukrainian].
11. Marunchak, M.G. (1973-1980). Studies in the history of Ukrainians in Canada. Vol. 5: Intelligence and documents of the interwar period. Winnipeg: nakladom Ukrainskoi vilnoi akademii nauk v Kanadi [in Ukrainian].

12. Ukrainian emigration: from the past to the present. (1999) / B.D. Lanovyk, M.V. Trafyak, R.M. Mateiko and others; ed. B.D. Lanovyk. Ternopil: Charivnytsia [in Ukrainian].
13. Ukrainian Canadians in historical relations with the land of their parents: to the 100th anniversary of the arrival of the first Ukrainian settlers in Canada: a collection. (1990) / author. col.: A.M. Shlepakov and others. Kyiv: Dnipro [in Ukrainian].
14. Shlepakov, A.M. (1960). Ukrainian labor emigration to the United States and Canada (late nineteenth - early twentieth century.). Kyiv: Vydavnytstvo Akademii nauk Ukrainskoi RSR [in Ukrainian].
15. Abstracts of Reports of the Immigration Commission (in two volumes: vol. II). (1911). Washington: Government Printing Office.
16. Balch, E. (1910). Our Slavic Fellow Citizens. New York.
17. Martynowych, O.T. (1985). The Ukrainian bloc settlement in East Central Alberta, 1890-1930: a history. Edmonton: Alberta culture.
18. Martynowych, O.T., Kazymyra, N. (1982). Political activity in Western Canada, 1896-1923. A heritage in transition: essays in the history of Ukrainians in Canada / Ed. by M. Lupul. Toronto: published by McClelland and Stewart, Ltd., 85-107.
19. Wittke, C. (1928). A History of Canada. New York.
20. Young, C. (1931). The Ukrainian Canadians. Toronto.

Стаття надійшла до редакції 13 травня 2020 р.